

Jana Lavtižar: NA ZAČETKU JE BIL STIK

Stik v sistemsko-relacijski teoriji pomeni čustveno intimen odnos z (naj)bližjim drugim, odnos, za katerega smo kot ljudje predestinirani, saj se že rodimo z usmerjenostjo vanj. Narava je uredila, da za novorojenčka usmerjenost v odnos, se pravi pripravljenost nanj, pomeni možnost preživetja. Dovolj dobri starši, kot jih imenuje Donald Winnicott, so dovolj tenkočutni, da njegovo popolno predanost, odprtost odnosu z njimi zaznajo in se nanjo odzovejo tako, da poskrbijo ne le za telesne, ampak tudi za čustvene potrebe malega človeka. Najbolj osnovno orodje, s katerim ga morajo opremiti in ki ga bo potreboval dan za dnem do konca življenja, je regulacija afektov, se pravi ustrezno predelovanje močnih, v telesu zaznanih čutenj; najbolj temeljna so strah, jeza, žalost, veselje, sram in gnus. Ko jih otrok občuti, je pomembno, da je ob njem oseba, ki mu jih pomaga ustrezno predelati – se pravi, ga empatično začutiti, mu čutenja priznati, mu jih ovrednotiti in ne toliko z besedami, kolikor z zgledom pokazati, kako jim biti kos in jih konstruktivno uporabiti.

Ne dovolj dobri starši otrokovih potreb ne znajo prepoznati in se zato nanje odzivajo narobe. Tega seveda ne znajo zato, ker jih ni nihče naučil – in tako lahko v raziskovanju nezadovoljivih odnosov, ki se prenašajo iz roda v rod, plezamo po družinskih genogramih daleč daleč v preteklost, metaforično menda vse do svetopisemskih prastaršev. Naroben odziv staršev na novorojenčkove in kasneje otrokove potrebe pa lahko iščemo na dolgem kontinuumu od zanemarjenosti in prezrtosti do napačnega razumevanja in vsiljevanja svojih prepričanj, svojih projekcij, pretirane in nezdrave, ne-varne navezanosti.

Po Johnu Bowlbyju in Mary Ainsworth, ki sta razvila in poglobljeno raziskovala pojem varne in ne-varne navezanosti, se tip navezanosti, ki se ga otrok nauči ob starših, ponavlja tudi v njegovih kasnejših čustveno intimnih odnosih. Na starše varno navezan otrok si bo znal poiskati partnerski odnos, kjer bo mogoča varna navezanost, v katerem bo torej dovolj prostora za (vzajemno) svobodno izražanje svoje osebnosti, ki partnerja še vedno ne bo ogrožalo. Manj ko je navezanost varna, teže bo našel partnerja, s katerim bi lahko vzpostavil varen odnos, ali povedano optimistično, trše bo moral delati za ta odnos.

V programu narave je zapisano, da človek, ko odraste, znova išče ponovitev tega prvega odnosa. Naj je bil zadovoljiv ali ne, zdrav ali ne, to je prav tisti model, ki se mu je tako močno vrisal v možgane, da ga zrcalijo tudi biokemični procesi v telesu. Vzorci in vloge, ki jih prinese iz primarne družine, so zanj sredstvo povezanosti in varnosti, tudi če so nefunkcionalni ali celo škodljivi. In četudi se intelektualno tega zaveda, četudi je razumsko do onemoglosti razčlenil svoje travme in dobil že vse racionalne odgovore, to za razrešitev njegove razdvojenosti ne zadošča. (To pojasnjuje, zakaj se ljudje kljub današnjemu obilju tudi kakovostne samopomočne literature, ki jim pomaga razumeti njihovo stisko, v njej še vedno počutijo nebogljenost. Potrebujemo namreč še odnos, pa četudi z eno samo osebo, pa naj bo to partner, prijatelj ali terapevt, ki jim bo končno omogočila izkušnjo

empatičnega sočutja, ki je v otroštvu umanjala.) V odrasle čustveno intimne odnose vstopa s hrepenenjem po ponovitvi tistega primarnega zlitja, zato nezavedno izbira partnerje, s katerimi ga bo lahko ustrezno odigral. Z „ustreznim“ partnerjem izbere človeka, s katerim bo lahko znova občutil ne le lepa doživetja, ki jih pozna iz najzgodnejšega otroštva, ampak tudi vso paleto težkih čutenj, vse do travm in zlorab, če jih je bil deležen – z namenom, nezavednim seveda, da bi jih podoživel tokrat s takšnim človekom, s katerim bi jih lahko razrešil. In v tem odnosu zaživel kot bitje, ki je s partnerjem in s sabo v stiku, obenem pa svoboden. To je ideal, projekcija v prihodnost, ki se ji skušamo približati vse življenje oziroma dokler nad odnosi ne obupamo – tedaj pa pravzaprav obupamo tudi sami nad seboj.

Iz kakšnih družin prihajata Liza in Gilles, ne vemo in nas niti ne zanima. Pred nami stojita oluščena vse preteklosti razen zgodovine njunega odnosa, ki nam jo predstavi v barvitih odtenkih, a samo toliko, kolikor sama hočeta, nobenega tretjega ni, ki bi nam pomagal s kako bolj objektivno osvetljavo. Kar zadeva njuno prihodnost, pa lahko ironično sklepamo, da bo še poljubno dolga in (vsaj z narcisistično-histrioničnimi izpadi) bogata, saj se še nista naveličala ponavljati svojih potovanj po spirali začaranega kroga – iskanja prvotnega stika, v katerem se Liza ne bo več počutila zapuščeno, Gilles pa ne zavrženega.

Zagotovo pa vemo, da si na najgloblji ravni želita varne in intimne medsebojne povezanosti. Ker se jima to zdi nedosegljivo, si zanjo prizadevata na dekonstruktivne načine, ki jih človeški rod tako dobro obvlada: s tekmovanjem v pretvarjanju, laganju, izmišljanju, potvarjanju resnice in otročjem upanju, da partner laži ne bo opazil.

Kot par s petnajstletnim zakonskim stažem sta pred nami slehernika s svojim naborom medsebojnih igravic in skupnih spominov. Da, spominov: čeprav se vse vrtilo okoli simptoma, Gillesove izgube spomina – ali pa prav zato – skušata ves čas zakrpati tkanje svoje skupne zgodbe, natrgano zaradi brezbrčnosti, lenobe, sebičnosti. Pa ne samo to: z amnezijo se jima ponudi tudi priložnost, da drug drugega na novo zmodelirata bolj po svojih željah, tako rekoč na novo, od dneva nič (Gilles: „Koliko sem star, pravzaprav?“ Liza: „Kakih štirinajst dni.“). Liza z obema rokama pograbi možnost, da bi moža njemu samemu opisala tako, kot je njej bolj všeč, mu predpisala ravnanje po novem scenariju (Gilles: „Izkoriščaš izgubo mojega spomina, da bi me spravila na pot odrešenja.“ Liza: „Izumrljam te, tako rekoč recikliram!“). A tudi on si po pretresu, ki ga je doživel, lahko privošči oblikovati bolj sanjsko ženo (Gilles: „Zakonski par ... to ni stvarnost, so predvsem sanje, ki jih sanjamo, ali ne?“). Toda to je še dovolj senzibilen par, ki ne zmore odcepiti bolečine, zato se hočeš nočeš ne pusti ujeti vabi všečnosti. Gillesov spomin je iz možganov morda izbrisala poškodba, Lizinega pa je zameglil alkohol, vendar je v obliki nepredelanih afektov ostal zapisan v njenih telesih. In od tam se vedno znova vrača. Dovolj živa sta še, da še nista obupala nad medsebojnim odnosom in da drug drugemu dovolita, da ju partner prebuja na najbolj boleče načine. Dokler čutim bolečino, sem živ. Ko bo nehala boleti, bo konec. Dokler te lahko ranim, je moje dejanje pustilo sled. Ko te ne bom mogel več, bo tako, kot da ne obstajam več.

Vsaj na videz varnejša za ščitom amnezije si tako privoščita raziskovanje drug drugega, ki mestoma prehaja že kar v zasliševanje – od zbiranja vsakdanjih podatkov prehajata h ključnim vprašanjem (Gilles: „Se me da ljubiti? ... Manjkajo mi informacije ...“). Med njima je toliko negotovosti in nezaupanja, da je potreba po kontroli neznanska. Krogi preiskave se ožijo. Toda naj zasliševalec še tako vrta v globino, mu je zasliševani ves čas na voljo, pripravljen odgovarjati, pripravljen na skupno avanturo, tudi če boli, tudi kadar je umazana, tudi ko pridejo na dan sramotne podrobnosti ... tudi če laže. Hrepenenje po iskrenosti je močno, strah pred njo močnejši. Hrepenenje po pristnem stiku vznika znova in znova, a zadržuje ga tesnoba dvom: če se popolnoma prepustim temu odnosu, kaj sploh še ostane? Od mene, od partnerja, od odnosa? Ali je za moj občutek avtonomnosti varno, da bi se odrekel pobegom iz odnosa, kot so afere in alkohol? Pri čemer je navsezadnje popolnoma vseeno, kdo pije in kdo to prenaša, kdo vara in kdo je prevaran. Mogoče odstre možnost rešitve Gillesova lucidno samokritična definicija svobode: „Značilnost moških je, da zavračajo svojo usodo. Raje imajo svojo svobodo. A kaj pomeni svoboda, ki se ne udejanji? To je votla, prazna, puhla /.../ preventivna svoboda.“

Liza je na to Gillesovo potrebo po „svobodi“ alergična. Ne prenese izmikanja, molka, odtujenosti, izpraznjenosti. Koliko je vreden odnos, če partner ni več ogledalo? Prav po žensko išče odzivnost in stik. Da skuša to hrepenenje potopiti v alkoholu, ne pomaga. Ostane ji samo še nasilje.

Svobodo, ki seveda ostaja preventivna, skušata zakonca vsaj ugledati z nenehnimi odhajanjem. Enkrat odhaja ona, drugič on. In se ob najrahljši prošnji partnerja, z najmanjšim izgovorom torej, vrne. „Ujetnika drug drugega sva,“ pravi Liza. V resnici sta ujetnika nepredelanih čustvenih usedlin, ki ju silijo k ponavljanju istega vzorca.

In ko ju avtor na koncu pripelje prav tja, kjer se je vsa zgodba začela, nam prepusti, da si sami odgovarjamo na množico vprašanj. Lahko bi jih povzeli v dve ključni:

Ali bosta prišla v stik – se srečala v temeljnem spoznanju, da so jima strah, sram, žabst, jeza, gnus skupni, da jima ni treba iskati absolutne svobode, ampak se soočiti z absolutno samostjo – in bosta lahko izpeljala ključno spremembo?

Ali pa bo sprememba samo navidezna in se bosta spustila v še globlji krog zakonskega pekla (Liza: „Na neki način imam rada ta pekel /.../ tako toplo je v njem.“ Gilles: „V peklu je zmeraj toplo.“)?

Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega, sezona 2009/10, št. 4, str. 25,
za igro Erica-Emmanuela Schmitta *Mali zakonski zločini*